

ban. A nap első órájában tanítanak, majd a második órában az óra megbeszélése következik, így ezekben az osztályokban a 2. óra (szerdán és csütörtökön) valamilyen készségi tárgy, amelyet szaktanár tart. A főiskolai hallgatók órarendjében a 3. óra lyukas óra, amely a főiskolai órákra való visszautazásra ad elég időt.

A gyakorló tanítási órán és a megbeszélésen részt vesznek az adott tanítási csoport hallgatói (6—6 fő), a gyakorlatvezetők és a főiskoláról a hallgatókat is ismerő kollégák, mint pedagógiai vezetők. Az órák megbeszélésén a tanító és a helyettes bíráló bírálatának alapja az általános iskolában kialakult szempontsor, természetesen kibővülve olyanokkal, amely az átlagtól eltérő gyerekek képzését-nevelését segítik elemezni.

Pl. jobban figyelnek a differenciálásra, az egyéni bánásmódra, az egyéni segítségnyújtásra, a szemléltetés módjára, az eszközök szerepére, a fokozatosságra, a tanári kérdésekre stb.

A „következő” tanító a tervezetét is ezen a megbeszélő órán mutatja be, illetve konzultál róla a gyakorlatvezetővel. Sejthető, hogy ez a legritkább esetben fér be a 45 percbe, ilyenkor a gyakorlatvezetők a 20 perces szünetüket áldozzák fel, illetve gyakorlaton kívüli időpontot beszélnek meg. (Nem ritka, hogy a hallgatók órarendi terheltsége miatt a gyakorlatvezetők hétvégén vagy este a lakásukon fogadják a hallgatóinkat.) Ennek alapján talán nem kell hangsúlyozni, hogy a hallgatók és a gyakorlatvezetők között féléről félére jó kapcsolat alakul ki.

A gyakorlatvezetők természetesen egymás között is megbeszélnek a tapasztalatokat, a gyakorló tanításokat. Fennállt a veszély, hogy így a sikertelenebbül kezdő hallgatók magukkal viszik a féléves mozgások során a következő gyakorlatvezetőhöz is a „bélyegüket”, amely nehezítené mindenképpen a fejlődésüket. Az elmúlt idő alapján nyugodt szívvel állíthatjuk, hogy ez az informális csatorna pozitív eredményeket hozott. A hallgatók gyengéiről és erősségeiről, a szükséges segítség mennyiségéről és milyenségéről kapott információ alapján az „új” gyakorlatvezető már eleve differenciáltan kezdi el a közös munkát.

A pedagógiai vezetők egy részének alig volt ismert a speciális általános iskolában folyó pedagógiai munka, de a gyakorlatvezetők is bizonytalanok voltak kissé az új feladatukban. Ez az egymásra utaltság közös tanulást, egymás támogatását eredményezte. A jelenleg folyó munka és a jó hangulat tehát közös eredmény, amely a mai napig legnagyobb segítség a két intézmény együttműködésében.

DR. PAJOR ENIKŐ
Szekszárd

REFERENZS KÉRDÉS, VAGY CSAK ÉRDEKES TÉMA?

Mi így tanuljuk a könyvtári tájékoztatást

E tantárgy nehéz feladatot ró tanárra, diákra egyaránt. Hogyan lehet valamennyi tudományterület tájékoztató apparátusát, a kézi- és segédkönyvek óriási mennyiségét úgy megismertetni, hogy a tudás ne csak a vizsgáig, hanem azon túl, később a gyakorlatban is éljen a hallgatókban?

A tanterv keret jellegét, valamint azt a speciális helyzetet kihasználva, hogy főiskolánkon 1985-től egymagam tanítom a könyvtári tárgyakat, már az 1—4. félévekben a könyvtártani órák bizonyos anyagrészeit úgy súlyozom, hogy ezzel megalapozzam a tájékoztatást. Így, amikor az általános tájékoztatáshoz érünk, a referenzs kérdés valamennyi típusát jól ismerik a hallgatók, csak elnevezését nem tudják. Még jó ideig nem törekszem erre. Nem referenzs kérdésekre keressük a választ, hanem csak érdekes, őket érdeklő témákról, személyekről akarunk többet megtudni. Az itt alkalmazott kétféle módszert mutatom be.

Számomra a legnagyobb gondot az általános tájékoztatáshoz használt könyvanyag megismeretése okozza. Beszélünk biobibliográfiákról, első- és másodfokú bibliográfiákról, a magyar nemzeti bibliográfia kezdeteiről, de zömében még csak bemutatni sem tudjuk Bod, Czwingtinger, Rotarides stb. műveit. Nem is beszélve használatásukról! Hogy mégis tudjanak ezekről is valamit, az alábbi módszerrel próbálkoztam:

A Tolna Megyei Levéltár Könyvtára nagy számban őrzi a megyei nemes családok könyv-hagyatékát. A vegyes, ám igen értékes gyűjtemény számos, az OSZK által is nyilvántartott RMK-t őrzi.

A negyedik félév kezdetén mintegy 150 XVI—XVIII. századi könyvet választottam ki, s vittem át a főiskolára. Több héten keresztül minden elméleti órám végén 10—20 nevet (a szerzők nevét) felírtam a táblára, s a hallgatóknak feladatul tűztem ki, hogy derítsék fel, ki kicsoda,

mikor élt, alkotott-e valamit. Rövid idő alatt majd valamennyi személyről tudtak egyet s mást. Az ilyen ismert tudósokat, mint Vály András, Schwartner Márton, Georgius Pray, Pétzely József stb. könnyen visszakeresték, ám voltak kevésbé ismertek, s csak régi bibliográfiai lexikonokban, biobibliográfiákban előfordulók (Emericus Kelcz, Joannes Kithonich, Mathias Bodo, Franciscus Kazy stb.).

A sokadik kérdés megkeresése után beszéltük meg, hogy a tipikus, a tiszta nominális referenz kérdés eseteivel állunk szemben. S ekkor vetünk sorra a felmerülő nehezebb eseteket is: kik azok, akiket nem sikerült azonosítani, milyen kézi- és segédkönyvekben nézhetnénk utánuk. Segítségül elmondtam annyit, hogy valamennyien a XVI—XVIII. században éltek, s amint ez az előzőekből kiderült már, nyilván valamennyien írtak, alkottak is valamit. A kórhöz kapcsolódó bibliográfiákban kerestünk, hogy kiválasszuk a legmegfelelőbb kézikönyveket. Szinte valamennyi könyv előkerült, amit a félév során általános tájékoztatásból ismertetni akartam. A Jeggyakraban azonban az alábbiakat forgatták: Szinyei József: Magyar írók élete ... és munkái. 1—14. (Bp., 1891—1984); RMK 1—3.; RMNY 1—2. (Bp., 1972); Gulyás Pál: A bibliográfia kézikönyve. (Bp., 1984); Bod Péter: Magyar Athénás. (Nagyszében, 1766); Horányi Elek: Memoria Hungarorum, 1—3. (Wien, 1775—1777); Apponyi Sándor: Hungarica. 1—4. (München, 1902—1927); Petrik Géza: Magyarország bibliographiája. 1712—1860. (Bp., 1882—1892), Hóman—Szekfű: Magyar történeti kötetek a „Kütfők és irodalom” c. záró fejezetei. (Bp., 1935—1936); A magyar történettudomány kézikönyve. (Bp., 1987). Ebből elsősorban Bartoniek Emma: Magyar történeti forráskiadványok c. munkáját (27—205. p.); A „Századok név- és tárgymutatóját” (Bp., 1908., 1917) és repertóriumát (Bp., 1987); és Kosáry Domokos bibliográfiáit és számos tanulmányát, önálló munkáját.

Miután mindenkiről tudtak már valamit, mintegy 6 órán keresztül csak nézegettük a régi könyvek kötését, címlapját, betűtípusait, nyomdászjeleit, díszítéseit. Most együtt látták mindazt, amit tanulmányaik elején könyvtörténetből tanultak. A régi fogalmakat — 8°, ívrét, folio, liminária, marginális, possessorsbejegyzés, antikva, müncheni kötés stb. — felelevenítettük. A latin és német könyvek címét lefordítottam, és röviden ismertettem tartalmukat. Így a könyvek egyre ismerősebbekké és érdekesebbé váltak számukra. A hallgatók párokba, kisebb csoportokba álltak, s mindenki kiválasztott egy-egy neki tetsző témakört, hogy azt részletesebben feldolgozza egy leendő kiállítás számára. Minden csoport előrendezte az általa kiválasztott témaköröket, és meghatározta: történetírók, jezsuita történetírói iskola, egyháztörténet, a magyar statisztika úttörői, filozófiai-hitéleti munkák, a magyar nyelvű szépirodalom kezdetei, nemesi családok olvasmányai stb. Az elhelyezés során ráébredtek arra, hogy a könyvek önmagukban, túl nagy mennyiségben egyhangúak, s pusztá elrendezésük korántsem azonos a könyvkiállítással. Valami: a kiállítás lényege hiányzott. Amikor erre rájöttek, beiktattam egy elméleti órát, ahol ismét felidéztek a régebben közösen látott könyvkiállítások jellemzőit: mi a célja, kinek szól, milyenek legyenek a kiírások, az összekötő szövegek és a tárgyak elhelyezése, az anyag egységének biztosítása, szín- és fényhatások, drapériák, virágok szerepe stb. Ezután ugrásszerű minőségi változás állt be munkájukban. Az OSZK-ban látott „Holland könyvművészet” és „Bibliakiállítás” hatására és annak mintájára próbálták a könyveket elrendezni. Az OSZK préselt virágokkal díszített, ók ásványgyűjteményüket hozták be, s ezeket használták a könyvek kitámasztásához és a vitrinek díszítéséhez. Minden csoport a már említett kézikönyvek segítségével hosszabb-rövidebb szöveget állított össze. Csoportos megbeszélés után ezek javított változatát kézzel írták a kartonlapokra, melyeket egységesen sötétbarna alapra ragasztottak. A nyitó szöveget gépelés után a levéltárral kinagyítottuk, az összes többit meghagytuk kézírással. A gépelés helyett e mellett döntöttünk, mert így mindenki jobban átértette saját felelősségét, s — mint később kiderült —, jobban örült annak, hogy hallgatótársainak is be tudta mutatni egyéni munkáját.

A főiskolánk auláján betöltő kiállítás végül is sok bonyodalom után megszületett. A könyvtáros szakkollégista rendező csoport egyik tagja nyitotta meg, aki hozzáértéssel kalauzolta főiskolai társait a régi könyvanyag között, próbálta megértetni velük az RMK jelentőségét, s bevezetőjében külön kitért a könyvtárosok és levéltárosok értéket felismerő és megőrző felelősségére is.

A kiállítás nagy méretű plakátját és a díszes meghívót szintén közösen intézték. Kiállításuk a minden évben ápr. 11-től hagyományosan megrendezésre kerülő „főiskolai közművelődési napok” egyik rendezvénye volt. S hogy még többet tudjanak a századokról, meghívtuk e sorozaton belül dr. Kelecsényi Gábort, az OSZK főmunkatársát, aki megnézte a könyvkiállítást, majd új könyvről, „Múltunk neves könyvgyűjtőiről” tartott előadást, s mindenkinek dedikálta is kötetét. A féléves közös munka gyümölcsöző volt. Ezt bizonyítják a hallgatók írásbeli nyilatkozatai is, melyekből néhányat itt közlök:

„... A kiállítás szerintem nagyon jó volt arra is, hogy belekóstoltunk a szervezés fortélyai-ba. Mintát kaptunk arra, hogy majdan hogy lehet megszervezni egy iskolában akár a gyerekek által összegyűjtött régi könyvekből kiállítást, akár a legújabb könyvekből.” (N. M.)

„... Az elméleti részből pozitívum, hogy élőben is dolgozhatunk a könyvtári órán megbesztelt RMK-anyaggal, és így sokkal maradandóbb nyomot hagy.” (N. M.)

„... Ahhoz, hogy a kiállított könyvekről pontos információkat közöljünk, gondosan tájékozódniuk kellett. Ennek során mi is sokat tanultunk.” (D. A.)

„... A könyvek RMK-anyagok voltak, és nagyon jó volt, hogy ezeket kézbe vehettük. Tapasztalhattuk, hogy a régi papírkészítőknek milyen volt a vízjele, megismerkedhettünk a régi olvasáskultúrával is.” (V. R.)

„Olyan írók (mégpedig helybeli, tolnai írók) nevével ismerkedtem meg, akikről nem is hallottam eddig...” (Sz. J.)

„Ha nem lett volna ez a kiállítás, és nem így lett volna (hogy mi rendezzük), azt hiszem, tőlem távol állt volna ez a kor... Ha csak mint szemlélő néztem meg a kiállítást, akkor már közelebb kerülök ugyan hozzá, de a valóságos közelséget éppen az adta, hogy részt is vehettem a lebonyolításban. Megfoghattam, megnézhettem, közvetlen kapcsolatba kerültem velük. Nemcsak azokkal, amikkel én dolgoztam, hanem azokkal is, amikkel a csoportársaim foglalkoztak. Az, hogy megnéztük, utánajárunk egyes tudósok, írók életének, megkerestük őket lexikonokban..., szinte „magunkhoz kapcsoltuk” ezeket a könyveket, s már nem is tűnnek olyan távolinak, régi-nek...”

„Sokat segített abban is, hogy az olvasószolgálat-tájékoztató gyakorlatias kérdései előkerültek. Hol lehet ezt-azt megtalálni, mit kapunk a bibliográfiától, hogyan keressünk, kutassunk egy témában stb. Ez növelte az anyag értékét, érdekességét, hogy mi magunk jártunk utána... s a kézikönyvekkel, a Szinyeivel stb. nemcsak mint egy lexikon „a többi közül” találkoztam, hanem, hogy én kerestem meg az egyes írók munkásságát, életét közelebb hozta hozzám, s van egy-több új információforrás (kézi- és segédkönyv), amiket eddig nem ismertünk, de ezután hozzá tudunk nyúlni.” (P. Sz. és V. R.)

A hallgatók véleménye szerint, a módszer sikeressége tehát az önálló munkában, az önálló kutatásban rejlik. Ezért az 5. félévben induló szaktájékoztatósnál hasonló módon próbálkoztunk dolgozni. A tudományterületek egy-egy szeletén próbálom megtanítani a helyes keresés menetét. Így:

A „kiállító” csoportom néhány tagját a néprajz, másik részét a művészetek, a nyomdászat-történet érdekli jobban. Levéltári kutatásaim során két hatalmas, igen jelentős és szép levelezésre bukkantam; az egyik az ifjú Bellosics Bálint (1867—1916) és hives tanára, Herrmann Antalé (1851—1926) (kb. 80 levél 1891—1916 között), a másik Telcs Ede (1872—1948) és Kner Imréné (1890—1944) (kb. 50 levél 1943-ig). E két levélköteg részletes feldolgozása volt a cél. Ezt előkészítendő, tanítványaim számára lefénymasoltam Rádics Károly: Négy Schöpflin-levél Móríc Zsigmondhoz (A Könyv, 23. 1988. 4. 125—130.) című munkáját, mely terjedelmében s a feltárás mélységében igen alkalmas előbb az önálló, majd a csoportos feldolgozásra. E munka volt a minta, amin megbeszeltük a levélrendezés menetét, az átírás-összeolvasás kérdéseit, a filológiai pontosságot, a diakritikus jelek alkalmazásának Péter László szerinti módját, a szövegértés felderítésének egyes lépéseit, a jegyzetek szerkezeti felépítését és jelölését, mélységét, mennyiségét. Ezután a levélkötegeket — hallgatóim számától függően — kis csomagokra bontottam, s valamennyien 5—10 összefüggő levelet kaptak. A szövegből kivehető egyszerű utalások pontosítását otthoni feladatként a főiskolai könyvtárban végezték. Amikor az itteni könyvanyag kevésnek tűnt, közösen átmentünk a múzeumi, a levéltári és a megyei könyvtárba, ahol egyéni referenz-kérdés megoldásaikat már én irányítottam.

E munka során tehát megint úgy oldották meg a referenz kérdéseket, hogy észre sem vették. Érdekelte őket a téma, érdekelte őket az a sok, számukra ismeretlen adat, amely a levelekben utalásszerűen felbukkant. Sőt, a Bellosics—Herrmann levelezésben csak Bellosics levelei voltak aláírva, de, hogy kihez írta őket, azt ki kellett deríteni, mert levelei mindvégig a „Kedves Tanár Úr! Kedves Professzor Úr!” megszólítással kezdődnek — cím és név nélkül. Igen fáradtságos és nehéz kutatómunkát jelentett (nckem nehéz módszertanít), amíg rá tudtam vezetni a hallgatókat, hogy keressük ki a 80 levélből azokat a fogódzókat, amelyek alapján talán kiderül, ki is Bellosics leveleinek címzettje. A kör egyre szűkült, míg végül az egyik levélben Bellosics köszönti és cikket küld tanárának, az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn” c. lap szerkesztőjének. Ez volt az a pont, az az „információelem”, amely egyértelműen megmutatta, merre kell keresniük. E kérdés kiderítésével tehát megtanulták a nominális referenz kérdés indirekt úton történő megoldását, úgy, hogy csak felkeltett kíváncsiságukat elégítették ki.

Számos példát hozhatnék, mennyi mindent tanultak észrevétlenül e munka során. Összegzésül csak néhányat sorolok fel:

— A szakdolgozatírás előtt egy kis bevezetést kaptak a tudományos kutatómunkába előbb a Rádics-cikk feldolgozásával, majd a levelek háttérének felderítésével.

— A levelekben előforduló események, helyek, nevek, könyv- és cikkcímek stb. megkeresésével megtanulták ennek menetét. Közben megismerkedtek olyan kézikönyvekkel, folyóiratokkal, amit egyébként nem használtak volna.

— A végig nem gondolt keresési módok és tapasztalatlanságuk miatt sok felesleges utat jártak be, s kevés eredményt értek el (pl. Herrmann személyének megfejtésénél). A sikertelen keresési módok összevetése alapján azonnal megértették a tananyag ilyen részeit, mint a „logikai kizárás elve”, vagy azt, hogy miért is kell, és mennyire kell ismerni egy-egy kézikönyvet ahhoz, hogy az tényleg megkönnyítse munkánkat.

— Telcs Ede, Bellosics személyére vonatkozóan kevés adatot találtak a lexikonokban, a bibliográfiák segítségével tovább kellett menniük az értesítők, évkönyvek, a „hagyatékok”, ill. a fennmaradt kéziratok munkák mélységéig. (Pl. Telcs Ede önéletrajza a Türr István Múzeum Adattárában, Baja stb.) A tanárnak ez megint lehetőséget ad arra, hogy a kéziratár, levéltári irat—kézirattári anyag fogalmát tisztázza, s bebizonyítsa ezek ismeretének fontosságát.

— A levelekben sok olyan hivatkozás bukkan elő, melyek megoldását a kisebb könyvtárak anyaga nem teszi lehetővé (pl. „... a Pesti Hírlap tárczájában olvastam a Néprajzi Társaság 28. ülésén tartott felolvasását...” ... „a Muraszombat és Vidéke két márcziusi számában jelent meg A millenium és a vendek c. tanulmányom...”). Az ilyen jellegű referenz kérdések arra adnak lehetőséget, hogy a régebben tanult, de már elfelejtett könyvtárközi kölcsönzést ne csak gyakorlásképpen, hanem őket érintő, valós könyvtári igény miatt felelevenítsük, és a kérőlapokat elküldjük. Egyes régi folyóiratokat mikrofilmen kaptunk meg, s a mikrofilm leolvasása, az azon való kiigazodás, a mikrofilmre vett folyóiratban való keresés... újabb előrelépést jelentett.

— A jegyzetkészítés, a hivatkozás különböző módjai a jó gyakorlaton túl a szakdolgozat hivatkozásjegyzékének elkészítésére is előkészítettek.

Ismertetett két módszerem a tanár részéről a szokásosnál jóval nagyobb előkészületet (könyvtörténeti, levéltári kutatás, fénymásolatok előkészítése, egyéb technikai munkák, megfelelő kézi- és segédkönyvek beszerzése erre az időre stb.) igényel. Úgy tűnik azonban, hogy ez nagyobb hatékonyságú. Ezt a hallgatók spontán nyilatkozatai és tanult könyvtárosi magatartásuk egyértelműen alátámasztják.